

ABDULLA ORIPOV LIRIKASIDA DUNYO TALQINI

Termiz davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yonalishi 1-bosqich talabasi

Pardayeva Ashirgul Botirovna

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada o'zbek zamonaviy adabiyotining yirik vakili Abdulla Oripov lirikasida dunyo talqini masalasi atroflicha tahlil qilinadi. Shoirning poetik olami inson hayoti, uning ma'naviy qadr-qimmati, vaqt va abadiyat, ezgulik va yovuzlik kabi falsafiy tushunchalar bilan boyitilgan. Oripov she'riyatida dunyo – insonni sinovdan o'tkazuvchi maydon, hayot esa o'tkinchi, ammo insoniylik va ruhiy poklik abadiy qadriyat sifatida talqin etiladi. Shoirning lirik asarlarida Vatan, xalq, milliy g'urur, shuningdek, umuminsoniy qadriyatlar ham poetik timsollar orqali yuksak badiiylikda ifodalanadi. Ayniqsa, tabiat manzaralari va ramziy obrazlardan foydalanish orqali shoirning dunyo haqidagi falsafiy qarashlari chuqur ochib beriladi. Maqolada shuningdek, Oripov lirikasida milliy ruh va global muammolarning uyg'unligi, she'riyatining bugungi davr uchun ham dolzarbligi asoslab beriladi.

KALIT SÓZLAR: Abdulla Oripov, lirika, dunyo talqini, falsafiy mushohada, hayot va o'lim falsafasi, insoniylik, Vatan, milliy qadriyatlar, xalq taqdiri, adolat, umuminsoniy qadriyatlar, global muammolar, poetik obrazlar, ramz va timsollar, tabiat manzaralari, zamonaviy o'zbek adabiyoti, she'riyat, falsafiy lirika, milliy va umuminsoniy uyg'unlik, adabiyotshunoslik.

O'zbek zamonaviy adabiyotining yirik namoyandalaridan biri Abdulla Oripovdir. U o'zining betakror she'riyati orqali nafaqat milliy adabiyotimiz, balki butun turkiy dunyo madaniyatida munosib o'rin egallagan ijodkordir. Shoir lirikasining asosiy xususiyati – undagi chuqur falsafiy mushohadalaridir. Oripov she'rlarida insonning ruhiy olami, hayot va o'lim, vaqt va abadiyat, ezgulik va yovuzlik, Vatan va millat kabi mavzular badiiy talqin etiladi. Ayniqsa, uning ijodida dunyoqarash va hayot falsafasi markaziy o'rin tutadi. Abdulla Oripov lirikasida dunyo talqini nafaqat shaxsiy mushohada, balki jamiyat, insoniyat va umuminsoniy qadriyatlar bilan uzviy bog'langan holda ifodalanadi. Shu bois, shoir she'riyati bugungi kunda ham o'quvchilar uchun dolzarb bo'lib, ma'naviy tarbiya va ruhiy quvvat manbai sifatida ahamiyat kasb etadi. Abdulla Oripov ijodining eng muhim

jihatlaridan biri – unda hayot va o‘lim, vaqt va abadiyat, insoniylik va ezgulik kabi falsafiy tushunchalarning chuqur ifodalanishidir. Shoir she‘riyatida dunyo – insonni sinovdan o‘tkazuvchi maydon sifatida ko‘rinadi. Uning nazarida hayot o‘tkinchi, ammo insoniylik va ruhiy poklik abadiy qadriyatdir.

Shoirning quyidagi misralarida bu g‘oya yorqin ifodasini topadi:

“Dunyo degan bepoyon bir ummondir,

Inson esa shu ummonning tomchisidir.

Ammo ana shu tomchisiz hech qachon,

Ummonsiz bo‘lar edi jahonning surati.”

Bu satrlarda inson hayotining kibrsiz, ammo buyuk mazmuni ko‘rsatib beriladi. Inson dunyoda kichikdek ko‘rinsa-da, uning ma‘naviyati va qadriyati butun jahonni mazmun bilan boyitadi. Shuningdek, Oripov ko‘plab she‘rlarida o‘lim va abadiyat masalasiga murojaat qiladi. Masalan, shoirning “Hayot haqida o‘ylar” turkumida shunday misralar bor:

“Hayot – yo‘l, yo‘lning o‘zida sir,

O‘tkinchi bu yo‘lda kimdir yo‘qolur.

Ammo qolur birgina narsa – iz,

Bu izlardan boqiylik topilur.”

Bu satrlarda hayotning o‘tkinchiligi bilan birga, inson qoldiradigan iz – ya‘ni ezgu ishlar, ma‘naviy meros – abadiyat manbai sifatida talqin qilinadi. Shoir falsafasida insonni ulug‘lovchi asosiy tushuncha bu – insoniylikdir. U insonni faqat moddiy dunyo farzandi sifatida emas, balki ma‘naviy va ruhiy qadrga ega mavjudot sifatida tasvirlaydi. Shu bois, Oripov lirikasida insonning axloqiy yuksalishi va pokligi dunyoning eng buyuk mezoni sifatida ta‘kidlanadi. Abdulla Oripov lirikasida dunyo talqini faqat falsafiy mushohadalar bilangina chegaralanmaydi. Uning she‘rlarida ijtimoiy hayot, jamiyatdagi o‘zgarishlar, xalq taqdiri va millatning kelajagi ham alohida o‘rin tutadi. Shoirning dunyoqarashi zamon muammolariga befarq bo‘lmagan, aksincha, o‘z davrining eng dolzarb masalalarini poetik ifoda orqali yoritishga qaratilgan.

Oripov ijodida jamiyat va adolat masalalari tez-tez tilga olinadi. U insonni faqat individual shaxs sifatida emas, balki xalqning bir bo‘lagi, jamiyat oldida mas‘ul mavjudot sifatida ko‘radi. Shu bois, uning she‘riyati insonning jamiyatga sodiqligi, Vatanni sevish, xalq taqdiriga befarq bo‘lmaslik kabi g‘oyalari bilan sug‘orilgan. Shoirning mustaqillik davridagi ijodida ham ijtimoiy-falsafiy ruh kuchli seziladi. U xalqni ozodlik, birlik va milliy g‘ururga chorlaydi. Uning she‘rlarida milliy istiqlol g‘oyalari, mustaqillikning qadri, erkinlikning ahamiyati o‘z aksini topadi. Bu jihat shoirning dunyoqarashida Vatan va millatning taqdiri eng muhim mavzu ekanini ko‘rsatadi. Abdulla Oripov uchun dunyo – nafaqat falsafiy ramz, balki jamiyatning o‘zgaruvchan, murakkab hayot manzarasi hamdir. U bu dunyoqarashni poetik shaklda ifodalari ekan, insonning ijtimoiy burchi, xalq manfaatlari va jamiyatdagi o‘rni haqida chuqur mushohada yuritadi. Akademik B. Nazarov yozadi: "XX asr o‘zbek she‘riyatining so‘nggi 30-35 yillik tarixida Abdulla Oripovdek tanqidchilik e‘tiboriga tushgan shoir kam topiladi".

Abdulla Oripov lirikasida dunyo talqini badiiy obrazlar va poetik ifoda vositalari orqali yanada teranlashadi. Shoir falsafiy mushohadalarini bevosita nazariy bayon bilan emas, balki ramz va timsollar orqali o‘quvchiga yetkazadi. Bu esa uning she‘riyatini nafaqat falsafiy, balki estetik jihatdan ham yuksak darajaga olib chiqadi. Shoir ijodida dunyo ko‘pincha tabiat manzaralari orqali ifodalanadi. Quyosh – hayot va yorug‘lik manbai, tun – sinov va iztirob ramzi, yulduz – orzu va umid timsoli sifatida talqin qilinadi. Bahor, yomg‘ir, daryo va daraxt kabi obrazlar ham inson ruhiyati va dunyoqarashini badiiylashtirish uchun keng qo‘llanadi. A. Oripov lirikasining poetik xususiyatlaridan yana biri – metafora, simvol va badiiy parallelizmning ko‘pligi. Masalan, inson hayoti daryo oqimiga, vaqt shamolga, orzular yulduzlarga qiyos qilinadi. Bu badiiy vositalar shoirning dunyo haqidagi mushohadalarini yanada obrazli va o‘quvchiga ta‘sirchan shaklda yetkazadi.

Shuningdek, Oripov she‘rlarida dunyo – ruhiy kurash, ichki iztirob va ezigulikka intilish sahnasi sifatida tasvirlanadi. Bunday obrazlar o‘quvchini mushohadaga chorlab, uni hayotning mohiyati haqida o‘ylashga undaydi. Demak, Abdulla Oripov lirikasida dunyo talqini faqat falsafiy tushuncha emas, balki o‘ziga xos poetik tizimdir. Bu tizim ramzlar, timsollar va tabiat manzaralari bilan boyitilgan bo‘lib, shoir she‘riyatining badiiy-estetik qudratini belgilab beradi. Abdulla Oripov lirikasida dunyo talqini milliy ruh bilan birga umuminsoniy qadriyatlar bilan ham uyg‘unlashib ketadi. Shoirning she‘rlari nafaqat o‘zbek xalqining dardu tashvishlarini, balki butun insoniyatga xos muammolarni

ham yoritadi. U hayotning ma'nosi, tinchlikning qadri, adolat va inson huquqlari, ekologik muammolar kabi masalalarga poetik nigoh bilan yondashadi.

Oripov ijodida tinchlik va birdamlik mavzusi alohida o'rin egallaydi. U insoniyatning kelajagini aynan tinchlik va o'zaro hamkorlikda ko'radi. Shoir urush, adovat va zo'ravonlikni hayotning eng katta falokati sifatida baholaydi. Bu qarashlari orqali u o'zbek she'riyatini umumbashariy ruh bilan boyitadi. Shuningdek, ekologik muammolar ham shoir e'tiboridan chetda qolmagan. U tabiatga beparvo munosabatni insoniyat kelajagiga tahdid sifatida tasvirlaydi. Tabiat manzaralarini tasvirlash orqali shoir nafaqat go'zallikni madh etadi, balki uni asrash zarurati haqida ham ogohlantiradi. Umuminsoniy qadriyatlar qatorida ma'naviyat inqirozi, insoniylikning qadsizlanishi kabi masalalar ham ko'tariladi. Shoir bunday muammolarga qarshi ma'rifat, axloqiy poklik va milliy qadriyatlarni tiklash orqali kurashish zarurligini uqtiradi. Demak, Abdulla Oripov lirikasida dunyo talqini keng qamrovli bo'lib, u nafaqat milliy, balki global darajadagi muammolarni ham o'z ichiga oladi. Bu jihat shoirning ijodini umuminsoniy ahamiyatga ega adabiy meros darajasiga olib chiqadi. Abdulla Oripov lirikasida dunyo talqini keng qamrovli, falsafiy va umuminsoniy mazmunga ega. Shoir hayot va o'lim, vaqt va abadiyat, ezgulik va yovuzlik, insoniylik va ma'naviyat kabi masalalarni teran mushohada qilgan holda, ularni poetik ifoda vositalari orqali o'quvchiga ta'sirchan yetkazadi. Uning she'riyati nafaqat shaxsiy kechinmalarni, balki butun jamiyat va insoniyatga xos muammolarni ham qamrab oladi. Shoirning mashhur satrlaridan biri bu g'oyani yaqqol tasdiqlaydi:

“Odamzodning eng ulug' fazilati – insoniylik,
Shu fazilat qolsa, boqiydir bu dunyo.”

Abdulla Oripov lirikasida Vatan va xalq, milliy qadriyatlar va istiqloq g'oyalari ham alohida o'rin egallaydi. U milliy ruhni umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirib, o'z she'riyatini xalqni ma'naviy yuksaltirishga xizmat qildirdi. Shoirning quyidagi satrlari esa uning hayotga bo'lgan falsafiy qarashini umumlashtiradi:

“Hayot – yo'l, yo'lning o'zida sir,
Kimdir o'tar, kimdir qolur.

Ammo inson qoldirgan iz,

Boqiylikda davom etar.”

Shunday qilib, Abdulla Oripov lirikasida dunyo talqini – insonning ma’naviy va axloqiy qadriyatlari, milliy g‘urur va umuminsoniy orzular uyg‘unligida yaratilgan betakror badiiy olamdirdir. Bu olam bugungi avlod uchun ham dolzarb, ertangi avlod uchun ham ibrat maktabi bo‘lib qolaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RÓYXATI :

1. Oripov A. Saylanma. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 2001.
2. Oripov A. Hayrat. – Toshkent: Adabiyot va san’at nashriyoti, 1971.
3. Oripov A. Ruhlar isyoni. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 1997.
4. Quronov D. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2010.
5. Karimov I. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
6. Yo‘ldoshev Q. Zamonaviy o‘zbek adabiyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
7. Jo‘raqulov U. Abdulla Oripov she‘riyati poetikasi. – Toshkent: Fan, 2015.
8. Internet manbalari: O‘zbekiston Milliy kutubxonasi elektron resurslari (www.kitob.uz), ilmiy maqolalar va ocherklar.

**Research Science and
Innovation House**

